

УДК 94 : 327 + 32.019.5 (73)

ОСНОВНІ РИСИ СУЧАСНОГО АНТИАМЕРИКАНІЗМУ: РЕГІОНАЛЬНИЙ ВИМІР

Бессонова Марина Миколаївна

кандидат історичних наук, доцент,

старший науковий співробітник,

ДУ «Інститут всесвітньої історії НАН України»,

м. Київ, Україна

ORCID: 0000-0003-1533-775X

bessonm@gmail.com

Надіслано:

16.03.2019

Рецензовано:

25.03.2019

Прийнято:

15.04.2019

Стаття присвячена огляду основних особливостей сучасного антиамериканізму, акцентуючи увагу на його регіональних вимірах. Це питання має теоретичну та практичну цінність: воно важливо для кращого розуміння сучасних подій у сфері міжнародних відносин та світового ставлення до американської зовнішньої політики. Порівняно із зарубіжними дослідженнями – в українських політичних та історичних студіях антиамериканізм не є поширеним об'єктом уваги вчених.

Методологія дослідження в рамках запропонованої статті в основному базується на порівняльному аналізі. Встановлено, що кожна країна має свою специфіку сприйняття Сполучених Штатів, що залежить від історії, відносин із США, традицій політичної культури тощо. Також були виявлені спільні риси, що лежать в основі негативного сприйняття США у різних регіонах світу. Було зроблено висновок про те, що сучасний антиамериканізм можна кваліфікувати як феномен, що має *комплексний* (інтерпретується різними вченими як ідеологія, філософія, погляди, тенденція, світогляд тощо), *масштабний* (охоплює всі соціальні рівні, поширений через ЗМІ), *універсальний* (присутній у риториці правих і лівих політичних сил), *глобальний* (можна знайти по всьому світу, як серед американських союзників, так і опонентів), *хвилеподібний* (періоди зростання та зменшення негативних настроїв щодо США чітко простежуються опитуваннями світової громадської думки) і *маніпулятивний* (використовуються політиками і бізнесом, аби привернути увагу громадськості, пояснити провали у зовнішній чи внутрішній політиці, мобілізувати виборців, рекламувати товари) характер.

Ключові слова: антиамериканізм; США; Америка; міжнародні відносини; негативні настрої; ідеологія; маніпуляції.

Bessonova Maryna, Candidate of Historical Sciences, Associate Professor, State Institution "The Institute of World History of the National Academy of Sciences of Ukraine", Kyiv, Ukraine

Main features of the contemporary anti-Americanism:

Regional dimension

The article is devoted to the overview of the main features of contemporary anti-Americanism with the special focus on its regional dimensions. This issue has theoretical and practical value: it is important for better understanding of the current developments in the sphere of international relations and world's attitudes towards American foreign policy. Comparatively to foreign researches – in Ukrainian political and historical studies anti-Americanism is not a popular issue.

The research methodology within proposed article is mainly based on a comparative analysis. It is found that each country has its own specifics of the perception of the United States, which depends on history, relationship with the USA, traditions of political culture etc. There are also identified mutual features for the negative sentiments towards the USA in the different regions of the world. It is concluded that contemporary anti-Americanism can be qualified as a *comprehensive* (is interpreted by different scholars as ideology, philosophy, attitudes, tendency, outlook, etc.), a *large-scale* (covers all social levels, wide-spread due to mass-media), a *universal* (is present in rhetoric of right and left political forces), a *global* (can be found all over the globe, both among American allies as well as opponents), a *wave-shaped* (periods of rise and fall of the negative attitudes towards the USA are clearly determined by world public opinion polls), and a *manipulative* (is used by politicians and business to attract attention of the public, to explain fails in foreign or domestic policy, to mobilize voters, to advertize goods) phenomenon.

Key words: anti-Americanism; the USA; America; international relations; negative attitudes; ideology; manipulation.

Бессонова Марина Николаевна, кандидат исторических наук, доцент, Государственное учреждение «Институт всемирной истории НАН Украины», г. Киев, Украина

Основные черты современного антиамериканизма:

Региональное измерение

Статья посвящена обзору основных особенностей современного антиамериканизма с особым акцентом на его региональных измерениях. Этот вопрос имеет теоретическую и практическую ценность, так как он важен для лучшего понимания современных событий в сфере международных отношений и американской внешней политики. По сравнению с зарубежными

исследованиями – в украинских политических и исторических студиях антиамериканизм не является распространенным объектом внимания ученых.

Методология исследования в рамках предлагаемой статьи в основном базируется на сравнительном анализе. Установлено, что каждая страна имеет свою специфику восприятия Соединенных Штатов, что зависит от истории, отношений с США, традиций политической культуры и тому подобное. Также были обнаружены общие черты, лежащие в основе негативного восприятия США в различных регионах мира. Был сделан вывод о том, что современный антиамериканизм можно квалифицировать как феномен, имеющий *комплексный* (интерпретируется различными учеными как идеология, философия, взгляды, тенденция, мировоззрение и т. д.), *масштабный* (охватывает все социальные уровни, распространяемый через СМИ), *универсальный* (присутствует в риторике правых и левых политических сил), *глобальный* (наблюдается по всему миру, как среди американских союзников, так и оппонентов), *волнообразный* (периоды роста и уменьшения негативных настроений в отношении США четко прослеживаются по опросам мирового общественного мнения) и *манипулятивный* (используются политиками и бизнесом, чтобы привлечь внимание общественности, объяснить провалы во внешней или внутренней политике, мобилизовать избирателей, рекламировать товары) характер.

Ключевые слова: антиамериканизм; США; Америка; международные отношения; негативные настроения; идеология; манипулирование.

Вступ

Після припинення біполярного протистояння між США та СРСР світ постав перед невизначеністю сценаріїв майбутньої системи міжнародних відносин. Найбільші дискусії розгорнулися навколо такого питання: чи залишаться США єдиною наддержавою, та відповідно – чи стане світова система однополярною. І хоча, серед спеціалістів і дотепер немає єдиної точки зору щодо багатополарності чи однополярності сучасного світу – увага до США та американської зовнішньої та внутрішньої політики є чи не найбільшою як серед фахівців-аналітиків, так і серед пересічних громадян.

Відсутність дієвих стримуючих чинників та військові операції кін. XX – поч. XXI ст. призвели до нечуваного раніше зростання негативних поглядів щодо США. З часів свого виникнення Сполучені Штати отримували на свою адресу багато критики, але дійсно масовою вона стала саме на початку XXI ст. Тож, антиамериканізм став одним з помітних явищ міжнародного суспільно-політичного життя. Так, на сторінках всесвітньо відомої Вікіпедії постійно збільшується кількість мов, на яких представлено статтю про цей феномен: у 2011 р. матеріал було надано 19-ма мовами, у 2013 р. – 25-ма,

у 2019 р. – вже 34-ма мовами (Anti-Americanism). Ставлення до США у різних країнах світу підтверджується не тільки практичним значенням, а й науковим інтересом і є актуальним у наш час. Свідченням цього є видання значної кількості наукових, аналітичних та публіцистичних матеріалів, збірників, монографій, проведення круглих столів, конференцій, окремих лекцій, присвячених антиамериканізму.

Аналіз останніх досліджень і публікацій

Інтерес до вивчення антиамериканізму присутній в істориків, соціологів, політологів, філософів, психологів та представників інших наук. Дослідження антиамериканізму часто мають міждисциплінарний характер. Найбільша кількість напрацювань з проблематики антиамериканізму представлена у зарубіжній (американській, французькій, британській, канадській, російській) науці (Granatstein, 1996; Granatstein, 2018; Katzenstein, Keohane, 2007; O'Connor, 2007; Oppermann, 2017; Friedman, 2012; Hollander, 1995; Соколов, 2013 тощо). Серед вітчизняних авторів цей феномен звертав на себе увагу істориків (Потехін, 2015; Бессонова, 2011; Бессонова, 2012; Бессонова, 2016), політологів (Бессараб, 2015; Погорська, 2004) представників вітчизняної дипломатії (Белоколот, 2015). Певні спостереження щодо антиамериканізму презентовані в українській публіцистиці (Наїм, 2015).

Виділення невирішених раніше частин загальної проблеми

Попри наявність великого масиву напрацювань зарубіжних вчених, у вітчизняній науці питання антиамериканізму залишаються поза мейнстрімом: зазвичай, основна увага фокусується на вивченні зовнішньої або внутрішньої політики США. Опубліковані роботи мають здебільшого прикладний характер: у них розглядаються деякі прояви антиамериканізму на тлі аналізу зовнішньої політики США чи певних подій та процесів міжнародних відносин, а також у контексті питань, актуальних для сучасного політичного життя в Україні. Теоретичних узагальнень, оглядів та досліджень власне цього феномену дуже мало.

Формулювання цілей статті

Метою дослідження, результати якого презентовані у даній статті, є спроба узагальнення основних рис сучасного антиамериканізму. Задля досягнення поставленої дослідницької мети визнано за необхідне виявити основні інтерпретації визначень антиамериканізму; узагальнити регіональну специфіку цього явища; охарактеризувати особливості поширення антиамериканських поглядів на поч. XXI ст.; визначити характер сучасного антиамериканізму.

Виклад основного матеріалу дослідження

Перш ніж аналізувати специфіку сучасного антиамериканізму, варто узагальнити наявні інтерпретації цього феномену. Що ж розуміють під

«антиамериканізмом»? Можна говорити про певну неузгодженість між тими дослідниками, які вивчають цей феномен, бо означений термін використовують, аналізуючи різноманітні прояви критичного або негативного ставлення щодо США та акцентуючи увагу на різних політичних, ідеологічних, психологічних чи інших аспектах цього явища.

Так, австралійський дослідник Б. О'Коннор підсумовує ці пошуки, узагальнюючи наступним чином: антиамериканізм це *світогляд* (весь світ – це дихотомічна система, в якій одна частина налаштована проамериканські, інша – антиамериканські); або, антиамериканізм – це *тенденція* в оцінках тих чи інших ситуацій суспільно-політичного життя світу; або антиамериканізм – це *патологія* («алергічна реакція» на будь-що, пов'язане з Америкою); антиамериканізм – це *забобони, упередження*; та, останнє – антиамериканізм – це своєрідна *ідеологія* (O'Connor, 2007, р. 7–21). Цікавим є і той факт, що антиамериканізм знаходять і в самих США, тож можемо висловити думку про наявність «внутрішнього» та «зовнішнього» антиамериканізмів.

Американські дослідники П. Катценштайн та Р. Кеохан визначають антиамериканізм як *психологічну тенденцію* утримувати негативні думки щодо Сполучених Штатів і американського суспільства в цілому. Автори запропонували своєрідну класифікацію форм антиамериканізму. Так, вони виокремлюють ліберальну, соціальну, суверенно-націоналістичну, елітарну, спадкову та радикальну його форми (Katzenstein, Keohane, 2007, р. 28–38). Можна навести ще кілька прикладів. Так, інший дослідник із США – П. Холландер, аналізуючи «зовнішній» антиамериканізм, лаконічно визначає такі його форми: «*антикапіталізм*», «*націоналізм*» та «*протест проти сучасності*», які, загалом, відповідають вищенаведеним радикальній та суверенно-націоналістичній формі в інших авторів (Hollander, 1995, р. 445). Вітчизняний дослідник О. Потехін характеризує антиамериканізм як *ірраціональну ідеологію*, а також *зневагу та ворожість* до системи цінностей, культури, народу та держави, які це уособлюють (Potiekhin, 2015, р. 49, 51).

Подані інтерпретації не вичерпують усього різноманіття запропонованих у сучасній науці визначень антиамериканізму. Втім, завдяки побіжному огляду можемо стверджувати, що цей феномен має комплексний характер, і, в залежності від мети того чи іншого конкретного дослідження, антиамериканізм може бути інтерпретований як «ідеологія», «сукупність думок», «ставлення» тощо.

Автори сучасних студій з антиамериканізму аналізують його прояви не тільки у тих регіонах, які є яскравим прикладом «зіткнення цивілізацій» та «опонентами» Америки, а й звертають значну увагу на країни, що упродовж XX – на поч. XXI ст. були та залишаються союзниками США.

Стосовно перших, то негативне ставлення щодо США та американців зумовлено різницею у релігії, ідеології, традиціях, політичній організації, соціальному устрої тощо. Серед таких країн можна виокремити дві основні підгрупи: за ідеологічним чинником («комуністичні» та «ліві», серед яких найчастіше фігурують колишній СРСР, Китай, Куба; а також деякі латиноамериканські країни) та релігійно-цивілізаційним (ісламські країни, які побутують у дослідженнях як окремо, так і в якості великої спільноти: «арабський світ», «мусульманський світ», «Близький Схід»).

Свою власну специфіку у «сповідуванні» антиамериканізму мають країни Латинської Америки, через те, що починаючи з XIX ст. Західна півкуля традиційно вважалася регіоном американських інтересів. Постійне залучення США у справи країн регіону, попри декларований до сер. XX ст. «ізоляціонізм», має свою довгу історію, наповнену не зовсім позитивними фактами. У 2000-х рр. у тих країнах, де до влади прийшли так звані «нові ліві», антиамериканські настрої активізувалися та стали своєрідною «візитною» картою їх лідерів.

Окрему групу зі своєю специфікою становлять і союзники США – країни Європи. Найактивнішим представником є Франція, але не залишилися поза увагою Велика Британія, Німеччина, Іспанія та Греція тощо.

Особливий інтерес серед союзників становить Канада, відносини якої з США характеризують як асиметричне партнерство. Побоювання з боку канадців можливого «поглинання» їх країни Сполученими Штатами є доволі поширеним (Bessonova, 2016). Варто зазначити, що антиамериканізм став помітним явищем внутрішньополітичного життя Канади, бо питання ставлення до США є невід'ємною складовою під час передвиборчих кампаній. Окрім того, щодо основних канадських політичних партій вже сформовані певні стереотипи. Так, Ліберальна партія характеризується здебільшого як «антиамериканська», через її декларацію гасла: «ми не повинні робити такі речі, як Америка», у той час як Консервативна партія – сприймається як більш «про-американська» (Anti-Americanism in Canada). Особливо це стосувалося прем'єр-міністра Канади Стівена Гарпера (2006–2015 рр.) за його «проамериканізм», який споглядали у тому, що він підтримував дружні зв'язки зі Сполученими Штатами і, зокрема, з Дж. Бушем-молодшим, а також за його зовнішньополітичні ініціативи, які йшли здебільшого у фарватері американської політики. Окрім того, коли політика є непопулярною серед населення Канади, то її часто характеризують як «політика по-американськи». А серед лівих партій Канади критика «політики по-американськи» своїх опонентів вважається необхідною складовою заради успіху серед виборців.

Таким чином, якщо узагальнити регіональну розповсюдженість антиамериканізму, то можна стверджувати про його масштабний

(у географічному тлумаченні) та універсальний (у політико-ідеологічному вимірі) характер: незалежно від цивілізаційного, релігійного, культурного, історичного, політичного чинників негативні погляди щодо США, американської політики, культури та американців тією чи іншою мірою присутні у всіх регіонах світу.

Сучасне інформаційне суспільство з різноманітними веб-ресурсами, засобами масової комунікації, соціальними мережами також впливає на специфіку сучасного антиамериканізму. Так, Всесвітня мережа містить безліч публікацій офіційного та неофіційного походження, матеріали інформаційно-аналітичного плану, статистику опитувань громадської думки, відео та фото матеріали, обговорення тих чи інших актуальних проблем через форуми, у різноманітних блогах та коментарях. Особливої уваги заслуговують окремі партійні, громадські, «патріотичні» сайти різних країн, на яких значну увагу приділяють критиці США. При цьому, доступним для ознайомлення є не тільки поточні матеріали, а й так звані «архіви», які надають можливість відстежити періоди активізації або затухання антиамериканізму в тих чи інших країнах.

З одного боку, «присутність» антиамериканізму в Інтернеті вказує на масштабність цього явища, дозволяє виявити не тільки його «політичний» та «академічний» вимір, представлений у виступах офіційних осіб, публіцистиці чи наукових матеріалах. Інтернет дає можливість відчувати цей феномен на своєрідному «побутовому рівні» – «зазирнути» у дискусії, які виникають з цього приводу. Наприклад, після подій 11 вересня 2001 р. та у зв'язку з зростанням негативних поглядів щодо США у 2000-х рр., американці почали побоюватися мандрувати світом. Питання, як уникнути неприємностей під час подорожей в іншу країну, жваво обговорюють на сторінках різноманітних веб-ресурсів, пов'язаних з туризмом, навчанням в інших країнах тощо (Canada's strong anti-americanism, 2012). Ті поради, які містяться на форумах, та коментарі до них розкривають доволі специфічний рівень взаємовідносин американців з представниками інших народів. Так, дуже часто зустрічалися рекомендації досвідчених туристів із США – прикріплювати на рюкзаки значки з кленовим листком (*символ Канади – М.Б.*), аби американців ідентифікували як канадців. Означені поради отримували дуже негативну оцінку з боку останніх, якщо вони долучалися до дискусії. Але цікавим є той факт, що американці, мабуть, настільки часто використовували цей спосіб «мімікрії», що на одній із веб-сторінок було відзначено, що англомовний турист із значком чи зображенням кленового листка – це американець (Unger, 2009).

Варто зазначити, що в Америці намагаються певною мірою популяризувати позитивне ставлення до США та звичайних американців, ініціюючи різноманітні проекти. Для прикладу можна навести появу відео-

блогу «Як світ бачить Америку», що підтримувався загально-американськими виданнями США «Вашингтон Пост» та «Ньюсвік». Проект був запущений у травні 2007 р. в Англії, і завершений у Мексиці в березні 2008 р., його презентації відбулися у багатьох центрах та фундаціях, наприклад «Як світова молодь бачить Америку» у Фундації Нова Америка (згодом – Нова Америка – М. Б.). Проект передбачав подорожування ведучих програми країнами світу та спілкування з представниками різних народів про їх ставлення до американців та Америки (Bakshi, 2008).

З іншого боку, сучасні засоби масової комунікації сприяють тому, що антиамериканізм набуває більш масового характеру. Він спалахує не тільки як реакція на зовнішню політику США, а й як наслідок на продемонстровані негативні погляди з боку представників США щодо інших народів. Так, якби не ЗМІ – то мало хто б у світі знав про американського пастора Террі Джонса, відомого з 2009 р. своїми виступами проти ісламу, опублікованою книгою «Іслам – від диявола» (2010), спробами спалити Коран, та підтримкою антиісламського фільму «Невинність мусульман» (Goldman, 2010). Його «ініціативи» спричинили не тільки хвилю антиамериканських демонстрацій у мусульманських країнах, а й атаку на місію ООН в Афганістані 1 квітня 2011 р., внаслідок чого були вбиті та поранені дипломати місії. Тим не менш, кілька років поспіль напередодні річниці терактів 11 вересня він проголошує наступний акт спалення Корану, чим знову підбурює акції протесту проти США. Окрім цього Террі Джонс двічі балотувався на посаду президента США у 2012 та 2016 рр., серед його програмних засад було зазначено негайне виселення зі Сполучених Штатів 20 млн нелегалів, що впливає на зростання негативних поглядів щодо цієї країни.

Отже, Інтернет-простір останнім часом стає не тільки площиною дискусій з приводу антиамериканізму, але й є місцем поширення та збереження тих матеріалів, які, на жаль, підбурюють та популяризують антиамериканські погляди, аніж сприяють їх зменшенню. Тож можна стверджувати той факт, що розповсюдження негативних sentimentів щодо США має глобальний, всеохоплюючий характер, бо сучасні засоби масової комунікації стирають державні кордони, і будь-яка інформація має шанс поширюватися світом майже без обмежень.

Ще однією рисою сучасного антиамериканізму є його хвилеподібний характер. Зазвичай, зростання антиамериканізму спостерігається в залежності від активізації американської зовнішньої політики, яка на міжнародному рівні ототожнюється передусім з особою чинного президента США. Тож, можемо думати, що негативне сприйняття США формується, передусім, через ставлення до очільника Білого дому. Найбільше зростання антиамериканських поглядів (якщо аналізувати поч. ХХІ ст.) спостерігалось у роки президентства

Дж. Буша-молодшого, що було пов'язано із військовими операціями в Афганістані та Іраку.

Тим не менш, попри «Обамоманію» (відповідно до опитувань громадської думки позитивний рейтинг новообраного американського президента Б. Обами в 2009 р. був у кілька разів вище, ніж у 2008 р. в його попередника Дж. Буша-молодшого (Opinion of the United States)), з початком другого терміну Б. Обами у 2013 р., аналітики та оглядачі почали знов говорити про відродження антиамериканізму. Так, з літа 2013 р. в аналітичних та інформаційних виданнях було опубліковано кілька статей, із винесенням у назву словом «антиамериканізм». Спільним для більшості цих публікацій було акцентування уваги на тому, що негативне ставлення щодо США зростає через те, що діючий американський президент не виправдовував тих сподівань, які на нього поклалися.

При цьому – одні звинувачували Б. Обаму в тому, що він не відмовився від «спадщини» свого попередника, демонструючи традиційні підходи у реалізації американської зовнішньої політики, інші – критикували певну «слабкість» його політики. Тож – і «сильна», і «слабка» політика США однаково засуджувалася. Таку саму думку висловлює й вітчизняний дослідник О. Потехін, який стверджує, що на США водночас покладається провина як за те, що вони є надто впливовими в сучасному світі «імперіалістами», так і за те, що Америка не бачила виконує роль «світового жандарма», нездатна або не бажає врегулювати всі існуючі в ньому конфлікти, надати допомогу і безпеку всім, хто її потребує (Potiekhin, 2015, с. 51).

Наступник Б. Обами – Д. Трамп викликав нову хвилю антиамериканізму у багатьох регіонах світу: за показниками опитувань громадської думки, рівень довіри та позитивного сприйняття нового очільника Білого дому різко знизився, якщо порівнювати з періодом президентства Б. Обами, що відобразилося і на більш негативному ставленні в цілому до США (Opinion of the United States).

Варто звернути увагу і на наступний момент: часто антиамериканізм має маніпулятивний характер. Деякі дослідники висловлюють припущення, що не всяка критика американської політики та уряду США насправді має трактуватися як антиамериканізм. У 2012 р. в США вийшла чергова книга, присвячена цьому феномену, автор якої – американський дослідник та викладач М. Фрідмен запропонував переглянути вже усталені концепції антиамериканізму. Його базова теза полягає в тому, що за 200 років свого існування у самих США сформувався так званий «міф про антиамериканізм», який час від часу використовується американськими політиками, але шкодить національним інтересам США (Friedman, 2012, р. 3–4).

Не можу не процитувати один з прикладів автора, якими він змальовує формування такого міфу: «У 2002 р. президент Франції Жак Ширак застерігав Сполучені Штати від вторгнення до Іраку, обґрунтовуючи свою пораду частково французьким, частково – своїм власним досвідом боротьби в Алжирі. Реакція була жорсткою та швидкою: американці влаштували бойкот французьким товарам, спалювали французькі прапори та виливали французьке вино у каналізацію. Меню у Конгресі було переглянуте й тепер серед пропозицій була «картопля Свободи» та «приправа Свободи» (зазначимо, що у США картопля-фрі називається «French Fries» (підсмажена по-французьки), перейменування зробило її «Freedom Fries», так само і приправа для салату «French Dressing» перетворилася на «Freedom Dressing» – М. Б.). Члени Конгресу виголошували промови про те, що тіла померлих американських солдат, поховані у Нормандії (Франція – М. Б.), мають бути викопані та привезені додому, тому що французька земля більше не може бути місцем останнього відпочинку для американських героїв» (Friedman, 2012, р. 4). Антивоєнні демонстрації, що відбувалися по всьому світу, були інтерпретовані у США як «антиамериканські». Втім, як пише автор, – «американці згуртувалися навколо рішення свого президента, який наказав військам США вступити у найгірше фіаско американської зовнішньої політики» (Friedman, 2012, р. 4).

З автором можна погоджуватися, або ні. Однак, можна стверджувати, що використання «антиамериканізму» як своєрідного політичного інструменту з метою завуалювати якісь непопулярні рішення притаманно не тільки американським політикам. Наведемо кілька прикладів.

Так, під час виборчих кампаній у європейських країнах деякі політичні сили використовують «антиамериканську карту», аби «підігріти» свій передвиборчий рейтинг. Саме так оцінювали «потенціал антиамериканізму» експерти та спостерігачі за виборами до Бундестагу у 2013 р. та 2017 р.: елементи антиамериканської риторики були присутні у передвиборчих кампаніях Соціал-демократичної партії та Лівої партії (Ortengann, 2017).

У Канаді антиамериканізм став своєрідною новою національною ідеологією канадців, що фактично замінила політику мультикультуралізму, яка була визнана невдахою. Як показали різноманітні соціологічні дослідження з питань само-ідентифікації у Канаді наприкінці ХХ ст., канадське суспільство є дуже фрагментованим, через відсутність почуття приналежності до єдиної нації. А от підкреслювання «не-американськості» стало спільною рисою для всіх канадців, незалежно від місця проживання, етнічного походження та мови, яку вони використовують. Отже, антиамериканізм відіграє своєрідну консолідуючу роль, а за висловом відомого історика Дж. Грененстайна, він по суті став «світською релігією» канадців (Granatstein, 2018).

У Росії в останні роки антиамериканізм фактично знову стає державною політикою. Невдале «перезавантаження» двохсторонніх відносин, запропоноване Б. Обамою у 2009 р., мало протилежні наслідки й у підсумку призвело до загострення відносин США – Росія. Іншим проявом невдалого «перезавантаження» стало штучне підігрівання російського патріотизму через критику та неприйняття Америки. На думку Д. Треніна, директора Московського центру Карнегі, у Росії антиамериканізм став основою офіційного патріотизму (Strokan, Trenin, 2013).

Загалом, російський антиамериканський дискурс можна охарактеризувати наступним чином: США перетворилися на своєрідного «цапа-відбувайла», на якого російська влада перекладає свої помилки та невдачі. Своєрідним підтвердженням цього є результати спільного російсько-американського проекту Лабораторії порівняльних соціальних досліджень на базі Вищої школи економіки (Санкт-Петербург). Відповідно до аналізу настроїв російських еліт та мас упродовж 1993–2009 рр. було виявлено, що зростання негативного ставлення до США у російській громадській думці стало здебільшого результатом інформаційного впливу з боку російських еліт, які переслідували конкретні політичні цілі (Sokolov, 2013).

В Україні активізація антиамериканізму спостерігалася переважно під час передвиборчих кампаній. Найбільшими прихильниками критики США довгий час залишалися ліві партії, серед яких найбільш відданими риторичі антиамериканізму були представники Прогресивної соціалістичної партії України з її незмінною лідеркою – Н. Вітренко. Окрім того, антиамериканські висловлювання лівих, а також представників інших політичних сил, відігравали роль своєрідного фону для підкріплення проросійських поглядів та гасел. Починаючи з президентських виборів 2004 р. і до початку російської агресії проти України, ті політичні партії та організації, які декларували себе як проросійські, часто використовували ототожнення своїх опонентів із США, з метою зменшення кількості їх прихильників. При цьому відроджувалися вербальні та візуальні штампи та стереотипи часів Холодної війни. У цілому, антиамериканські погляди в Україні тісно пов'язані з проросійськими (Bessonova, 2012, р. 115–117).

Висновки

Таким чином, сучасний антиамериканізм можна вважати поширеним явищем, яке має комплексний, масштабний, універсальний, глобальний, хвилеподібний та маніпулятивний характер. У кожній з держав існує своя специфіка, обумовлена власною історією, досвідом взаємовідносин із США та традиціями політичної культури. У всіх, без виключення регіонах світу, антиамериканські заяви офіційних осіб чи то громадських діячів часто декларуються не стільки для демонстрації своєї незгоди з тими чи іншими

діями США, скільки спрямовуються на власне населення. Головна мета цього: активізувати електорат, розтлумачити причини буксування реформ, пояснити невдачу зовнішню політику – особливо, якщо наближаються вибори, або ж зацікавити потенційних споживачів своєю продукцією.

У цілому, можна констатувати, що антиамериканізм стає одним із способів, що використовується місцевими елітами заради маніпуляції та мобілізації пересічних громадян під час тих чи інших стратегічно важливих моментів у суспільно-політичному, економічному, культурному житті своїх власних держав. Тому можна припустити, що поширення та спалахи антиамериканізму у сучасному світі є не тільки результатом «поганої поведінки» Америки. За певних умов, коли критика та негатив щодо США є вигідними для «внутрішнього застосування» тих чи інших політиків – ми можемо спостерігати прояви антиамериканізму як серед країн-«опонентів» сучасної Америки, так і її союзників.

References:

1. 'Anti-Americanism in Canada'. *The Canadian Guide*, [online]. Available at: <http://www.thecanadaguide.com/anti-americanism> [Accessed 19 July 2018].
2. 'Anti-Americanism'. *Wikipediia*, [online]. Available at: <https://en.wikipedia.org/wiki/Anti-Americanism> [Accessed 18 February 2019].
3. 'Canada's strong anti-americanism (school, university, rating)'. (2012). *City Data Forum*, [online]. Available at: <http://www.city-data.com/forum/canada/1667938-canadas-strong-anti-americanism.html> [Accessed 13 September 2018].
4. 'Opinion of the United States'. *Pew Research Center*, [online]. Available at: <http://www.pewglobal.org/database/indicator/1/survey/all/> [Accessed 13 January 2019].
5. Bakshi, A. C. (2008). 'How the World sees America'. *PostGlobal*, [Online]. Available at: <http://newsweek.washingtonpost.com/postglobal/america/> [Accessed: 13 September 2018].
6. Bessarab, T. (2015). 'Antyamerykanizm ta developmentalizm – osnovy suchasnoi Latynskoi Ameryky' [Anti-Americanism and developmentalizm – the basis of modern Latin America]. *Visnyk Lvivskoho universytetu. Seriya filosofsko-politologichni studiyi* [Visnyk of Lviv University. A series of philosophical and political studies]. Vol. 6. pp. 109–121.
7. Bessonova, M. M. (2012). 'Antyamerykanski hasla pid chas vyborchikh kampanii u nezalezhnii Ukraini' [Anti-American slogans during electoral campaigns in independent Ukraine]. *Hileya* [Gileya], [online], Vol. 63, pp. 113–117. Available at: <http://gileya.org/index.php?ng=library&cont=long&id=82> [Accessed 11 March 2019].

8. Bessonova, M. M. (2016). 'Problema amerykans'koho vplyvu na kanads'kyy kul'turnyy prostir: dosvid podolannya v umovakh hlobalizatsiyi' [The issue of American influence on Canadian cultural space: the experience of overcoming in the conditions of globalization]. *Scriptorium nostrum*, [online], no. 3 (6), pp. 230–246. Available at: <http://sn.kspu.edu/index.php/sn/article/view/166/138> [Accessed 16 February 2019].

9. Bielokolos, O. (2015). 'Deshcho pro yevropeyskyi antyamerykanizm' [Something about European anti-Americanism]. *UNIAN*, [online]. Available at: <https://www.unian.ua/politics/1212966-descho-pro-evropeyskiy-antiamekanizm.html> [Accessed 16 February 2019].

10. Friedman, M. (2012). *Rethinking Anti-Americanism: The History of an Exceptional Concept in American Foreign Relations*. Cambridge University Press.

11. Goldman, R. (2010). 'Who Is Terry Jones? Pastor Behind 'Burn a Koran Day''. *ABC News*, [online]. Available at: <http://abcnews.go.com/US/terry-jones-pastor-burn-koran-day/story?id=11575665> [Accessed 01 March 2019].

12. Granatstein, J. L. (1996). *Yankee Go Home? : Canadians and Anti-Americanism*. Harper Collins Publishers Ltd.

13. Granatstein, J. L. (2018) 'We don't have to like it, but America the bully is our best friend'. *The Globe and Mail*, [online]. Available at: <https://www.theglobeandmail.com/opinion/article-we-dont-have-to-like-it-but-america-the-bully-is-our-best-friend/> [Accessed 13 March 2019].

14. Hollander, P. (1995). *Anti-Americanism: Irrational and Rational*. London: Transaction Publishers.

15. Katzenstein P. J., Keohane R. O. (2007). *Anti-Americanisms in World Politics*. Cornell University Press.

16. Naim, M. (2015). 'Lehkodumnyi antyamerykanizm' [Reckless anti-Americanism]. *Zbruch*. [Zbruch], [online]. Available at: <https://zbruc.eu/node/45137> [Accessed 19 February 2019].

17. O'Connor, B. ed. (2007) *Anti-Americanism: History, Causes, Themes, Four Volume Set*. Greenwood World Pub.

18. Oppermann, M. (2017). 'Do Not Let Anti-Trumpism Become Anti-Americanism'. *The Global Public Policy Institute*, [online]. Available at: <https://www.gppi.net/2017/07/20/do-not-let-anti-trumpism-become-anti-americanism> [Accessed 13 January 2019].

19. Pohorska, I. I. (2004). 'Terorystychnyi antyamerykanizm: teoretyko-prykladni aspekty doslidzhennia' [Terrorist anti-Americanism: theoretical and applied aspects of the study]. *Naukovyy visnyk Dyplomatychnoyi akademiyi Ukrainy*. [Scientific Herald of the Diplomatic Academy of Ukraine], Vol. 10 (1), pp. 91–103.

20. Potiekhin, O. (2015). 'Antyamerykanizm i antysemityzm: porivnialnyi analiz' [Anti-Americanism and anti-Semitism: a comparative analysis]. *Spolucheni*

Shtaty Ameryky u suchasnomu sviti: polityka, ekonomika, pravo, suspil'stvo[United States of America in the modern world: politics, economics, law, society]: *Materialy II Mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii*. Ukraine, Lviv, May 15 2015. Lviv: Ivan Franko National University of Lviv, part 1. pp. 45–54.

21. Sokolov, B. (2013). '*Ressentiment i negativnoe otnoshenie k SShA: dinamika nastroyenij rossijskikh elit i mass v 1993–2009 godakh*' [Ressentiment and negative attitude toward the USA: dynamics of mood of Russian elites and masses in 1993–2009], [online]. Available at: <https://lcsr.hse.ru/news/80513333.html> [Accessed 25 February 2019].

22. Stokan, S., Trenin, D. (2013). '*Osnovy ofitsial'nogo patriotizma stanovitsja antiamerikanizm*' [Anti-Americanism becomes the basis of official patriotism]. *Kommersant* [Businessmen], [online] no. 30 (5061). Available at: <https://www.kommersant.ru/doc/2127333> [Accessed 05 February 2019].

23. Unger, A. (2009). 'Maple leaf on backpack: A Canadian tourist finds it's best to leave it at home'. *CBC News*, [online]. Available at: <https://www.cbc.ca/news2/citizenbytes/2009/08/maple-leaf-on-backpack-a-canadian-tourist-finds-its-best-to-leave-it-at-home.html> [Accessed 13 September 2018].

©Бессонова М. М., 2019